

УДК 821.161.2-193.3.09 Е. Андіївська
DOI: 10.15587/2313-8416.2017.104206

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИЧНОГО ІДІОСТИЛЮ ЕММИ АНДІЄВСЬКОЇ ХХІ СТОЛІТТЯ

© І. А. Астапенко

У статті проаналізовано специфіку ідіостилю поезії Емми Андіївської ХХІ століття. Розглянуто поняття індивідуального літературного стилю та ідіолекту. Головні особливості творчої манери поетки досліджено на внутрішньому та зовнішньому рівнях. Закцентовано на тому, що однією з найбільш очевидних, та водночас важливих особливостей індивідуального стилю письменниці є чи не найцікавіша в українській літературі лексика

Ключові слова: ідіостиль, автор, ідіолект, творча манера, сюрреалізм, інтерпретація, лексика, асоціативна трансфігурація

1. Вступ

Одним зі стрижневих дослідницьких предметів у літературознавстві є поняття ідіостилю, який, своєю чергою, є водночас компонентом лінгвістичного дискурсу. В мовознавчому контексті тлумачення цього терміну «послідовно пов'язують з аналізом художніх та публіцистичних текстів, способами виявлення системи стильових і стилістичних художньо-образних домінант, що відбивають специфічні способи моделювання концептуальної картини світу, репрезентують почуттєві інтенції та світобачення письменника, його мовомислення тощо» [1]. У зв'язку з цим ідіостиль у лінгвістичному контексті інколи отожднюють з ідіолектом, який трактується в літературознавчому словнику-довіднику як «індивідуальне мовлення, що пояснюється місцем проживання, віком, фахом, соціальним станом, загальним рівнем культури певної людини. Ідіолект як мовна характеристика особистості не тільки окреслює особливе, а й розкриває розмаїті аспекти мови як загальнонаціонального феномена, її невичерпний потенціал» [2]. На національному ґрунті досліджуваних у цій статті понять наголошує й Л. Брославська, зауваживши: «Поняття ідіолекту та ідіостилю співвідносяться як норма й узус національної мови, з одного боку, та індивідуальна манера мовлення, з іншого боку, тобто ідіостиль постає як індивідуально-творче використання національної мови» [3]. З цього можна зробити висновок, що ідіолект є лише складником ідіостилю автора, який використовується для вербалізації створеної ним художньої дійсності. Відповідно – за своєю природою ідіостиль, будучи комплексною системою, є глобальнішим і складнішим. Слушною є думка Л. Коткової, яка, розділяючи терміни «ідіолект» та «ідіостиль», наполягає на тому, що перший «є основою, підгрун-

тям для формування ідіостилю письменника» [1]. Цікавим є різне номінування самої науки про ідіостиль, як: «літературознавча стилістика» «лінгвістична стилістика», «стилістика декодування», «інтерпретація тексту», а також «стилістичний аналіз», «художній дискурс», «поетичний дискурс» [1]. Зважаючи на окремі, згадані вище дефініції, можна дійти висновку, що поняття ідіостилю як індивідуального стилю тісно пов'язане з герменевтикою, що базується на інтерпретації як акції читацького сприйняття.

2. Літературний огляд

Логічно, що ідіостиль пов'язаний із загальним та більш об'ємним поняттям стилю, чия природа так само стосується літературної та мовної площин. Щодо цього літературознавець О. Соколов зауважував: «як явище словесного мистецтва літературний стиль співвідноситься з художнім стилем. Як явище словесного мистецтва літературний стиль співвідноситься з мовним стилем» [4]. Взаємозв'язок мови та літератури очевидний, адже зміст другої реалізується засобами першої, яка, своєю чергою, отримує якісно нове й завше індивідуальне оформлення в другій. Стиль художнього тексту, стверджує С. Єрмоленко, «має вихід в історію літературної мови, а також у сферу вивчення індивідуальних стилів як реалізацію авторської моделі світу, як функціонування мовних знаків національної культури» [5]. Проте, навіть враховуючи мовно-літературну нерозривність, усе ж доцільнішим буде чітко диференціювати мовний і літературний стилі. На слушну думку Л. Мудрак: «Маючи у своєму розпорядженні мову, літературознавець та мовознавець відносять у ній різні об'єкти свого дослідження – естетичний та комунікативно-статистичний» [6]. Таким чином поняття стилю розгалужується на два дослідниць-

ких вектори, з яких кожен є однаково важливим. Ідіостиль письменника як унікальне індивідуальне явище зумовлює «аналіз художніх творів не як звичайних вербальних текстів, а як художньо-естетичних феноменів, створених конкретним автором, людиною, яка обов'язково додає свої інтенції, збагачує загальноживаний лексичний шар, мовленнєві висловлення елементами індивідуального, неповторного, втілюючи свій внутрішній світ в оригінальні художньо-образні засоби, суб'єктивні форми» [1]. Диференціюючи мовний та літературні стилі, О. Лосев зауважував: «Категорія стилю письменника – не лінгвістична, а літературознавча категорія, адже поняття стилю завбачає єдність слова й образу, образу й композиції, композиції й ідеї поетичного твору» [7]. Таку тезу можна прийняти, однак важливо враховувати важливий очевидний нюанс: література й літературний стиль не можливі без вербального оформлення, відповідно – образ, композиція та ідея у формальному плані є продуктом мисленнєво-мовної діяльності.

Тему статті визначила необхідність дослідження поетичного ідіостилу Емми Андієвської початку ХХІ століття, який ще не був предметом спеціального розгляду. Це зумовило новизну дослідження, яка полягає в першопрочитанні названих текстів, запровадженні їх до наукового обігу, завдяки чому вперше проаналізовано сонет Емми Андієвської як індивідуально-авторську модифікацію жанру, своєрідність білих віршів та верлібротворчості. З'ясовано особливості культурного простору мисткині, її світоглядні та творчі засади.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю осмислення поетичного доробку Емми Андієвської нового тисячоліття крізь призму сучасних теоретико-літературних напрацювань, поетикальних параметрів тексту.

3. Мета та завдання дослідження

Мета дослідження – проаналізувати специфіку ідіостилу Емми Андієвської на прикладі поетичних збірок ХХІ століття, дослідити особливості творчої манери письменниці, оригінальність художнього текстотворення на внутрішньому та зовнішньому рівнях.

Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

1. Увиразнити відмінності між поняттями «ідіостиль» та «ідіолект».
2. Виявити характерні риси ідіостилу Емми Андієвської у площині у поетичних текстів ХХІ століття.
3. Проаналізувати специфіку поетичної мови Емми Андієвської на лексико-семантичному та формо-змістовому рівнях.

4. Особливості ідіостилу Емми Андієвської у парадигмі поетичного тексту ХХІ століття

Аналізуючи специфіку ідіостилу Емми Андієвської, доречно зауважити, що це питання в українському літературознавстві лишається не до кінця дослідженим, особливо зважаючи на те, що індивідуальність поетки є практично унікальною й не має аналогів у принаймні українській літературі, а тому потребує детального та глибокого вивчення. Про унікальність письменниці влучно, хоча й напівжартوما,

висловився Петро Сорока: «Українська література кінця ХХ століття поділяється <...> на діаспорну, материкову і андієвську» [8] (подана цитата розміщена на звороті обкладинки більшості поетичних книг Андієвської нового тисячоліття). Звісно, елемент гіперболізації в цих словах досить легко прочитується, проте не можливо переоцінити значення виїмкової стилістики мисткині.

Чимало дослідників творчості Андієвської наголошують на важливій формальній особливості, використовуваній нею у всіх поетичних жанрах – унікальні дієслівних форм, які Л. Тарнашинська називає «ефективними паузами інтерпретаційного розмислу» [9]. Відтак – відсутність предикативного центру в поетичних рядках авторки перестає бути суто зовнішньою ознакою від моменту залучення читацького тлумачення тексту (ритуалу інтеракції між автором та реципієнтом). Субститутами дієслівних форм почасти стають тире, притаманні для еліптичних конструкцій, себто таких, у яких є пропущені елементи. Щодо цього О. Шаф стверджує, що «тире маркує «вертикальний» асоціативно-символічний спосіб побудови висловлювання, альтернативний «горизонтальному», тобто логіко-граматичному» [10]. Дослідниця доходить висновку, що «показником еліптичної фрази є тире, яке, отже, не є пунктуаційним знаком» [10]. До речі, в цьому контексті вельми цікавим є важливий нюанс, який може бути непоміченим оку читача: в деяких текстах (зокрема, у книзі «Маратонський біг»), між тире та словами зроблено не один традиційний, а два набірних комп'ютерних пропуски, які залишаються і в машинописному варіанті книги. Це лише посилює думку О. Шаф стосовно того, що тире є не так графічною, як мисленнєво-асоціативною одиницею, яка виконує функцію відділення (або ж розділення) лексико-семантичних ядер. Отже, і сам еліпс як синтаксичний елемент у тексті Андієвської залишається на другому плані, а на авансцену натовість виходить його функція зумисної недомовленості, недоокресленості, опускання. Таким чином у конкретному випадку спостерігаємо ситуацію пріоритетності літературознавчого багачення ідіостилу над лінгвістичним, який залишається на нижчому – зовнішньому рівні аналітичної роботи з художнім текстом. Для прикладу візьмемо один із віршів Андієвської:

*Проковтнув краплю, –
А насправді цілу галактику.
То й що? –
Рвати на собі чуприну? –
Чи ковтати далі? –
Ануж – доковтаєшся
До основ буття? – [11].*

5. Результати досліджень та їх обговорення

Конкретний текст, поданий повністю, містить у собі згадані вище особливості (для аналізу зумисне обрано верлібр, а не сонет, який є більш дослідженим). Однак можна знайти ще кілька важливих нюансів, які є виразними маркерами ідіостилу поетки. Перше, що впадає в око, це риторичні форми, притаманні поезії Е. Андієвської, які разом з іншими прийомами виконують функцію семантично-інтерпрета-

ційного розширення. Відкритість кінцівки, що до неї часто вдається авторка, залишає реципієнтові вибір так званого текстового продовження, адже питання поставлено (не лише у фіналі, а й у середині тексту), проте відповідь опущено.

Окрему увагу варто звернути на часто використовуваний письменницею прийом екстремальних габаритних трансформацій, характерний для авангардистських (зокрема, сюрреалістичних) текстів. Андіївська почасти застосовує дихотомічну пару «гіпербола – літота», причому робить це знову ж таки в індивідуальний спосіб: збільшення-зменшення розмірів, значень, об'ємів, просторів, відтінків і т.п. дуже часто відбувається в радикальному співвідношенні «дуже велике – дуже маленьке» (нерідко «найбільше – найменше») і навпаки: («Проковтнув краплю, – / А насправді цілу галактику» [11]; «Щось – не туди – в комп'ютері – друкарка, / Й світи посипалися – мов цукерки» [12]; «Нові галактики з мачини видам» [13]; «В буття, – доменну піч, – нову колоду, – / Й структури всесвітів – стручки – з калюжі» [14]; «З тарілки – пів космосу – безе – / Матерії – миттєву – атонію» [15] тощо). У наведених уривках дуже легко виокремити ще одну стрижневу ідіостильову модель поезії Андіївської – асоціативну трансфігурацію, сконструйовану на основі подібності предметів та явищ. Багата візіонерська уява поетки дає змогу їй творити оригінальну метафору, яка, «подана крізь призму сюрреалістичного бачення, робить поезію Емми Андіївської завжди несподіваною» [9].

Однією з найбільш очевидних, та водночас важливих особливостей індивідуального стилю мисткині є чи не найцікавіша в українській літературі лексика (не таємниця, що Андіївська послуговується нормами українського правопису 1929–1933 рр. та «Правописного словника» Гр. Голоскевича). Таким чином вельми актуалізується згадане вище поняття ідіолекту письменника, який є інструментом його творчості. Наводячи приклад тверджень Б. Рубчака та Б. Бойчука, котрі говорили «про велику кількість архаїчних (іноді зовсім забутих) народних слів у матерії віршів Андіївської, а також про її

очевидну схильність до вживання української народної синтакси, позбавленої мовних модифікацій ХХ століття» [16], Марко Роберт Стех доречно стверджує, що поетка «водночас вживає у своїх поезіях цілу гаму наукових термінів та повний словник сучасної західної інтелектуальної думки» [16]. Слід зауважити, що поетична мова Андіївської містить у собі абсолютно всі лексичні групи – від архаїзмів, історизмів, варваризмів до сленгізмів та жаргонізмів, що дає підстави вважати лексичний склад її поетичних текстів універсальним.

6. Висновки

Підсумовуючи сказане, доходимо висновку, що творчий геній Емми Андіївської, виражений у поетичному доробку, потребує подальшого детального дослідження на багатьох рівнях. У цій статті доведено:

- 1) Ідіостиль митця є одним зі стрижневих дослідницьких предметів сучасного літературознавства.
- 2) Ідіолект постає складником ідіостилі автора, який використовується для вербалізації створеної ним художньої дійсності.
- 3) Виразними маркерами ідіостилі Емми Андіївської є: риторичні форми, які разом з іншими прийомами виконують функцію семантично-інтерпретаційного розширення; відкритість кінцівки, що до неї часто вдається авторка, залишаючи реципієнтові вибір так званого текстового продовження, адже питання поставлено (не лише у фіналі, а й у середині тексту), проте відповідь опущено. На окрему увагу заслуговує часто використовуваний письменницею прийом екстремальних габаритних трансформацій, характерний для авангардистських (зокрема, сюрреалістичних) текстів, де почасти застосовано дихотомічну пару «гіпербола – літота».
- 4) Ідіостиль Емми Андіївської не можливо сплутати з кимось іншим, адже навіть мінімальне наближення до нього буде трактуватися як епігонство. Складне сюрреалістичне письмо мисткині викликає жваві дискусії, адже трактувати її поезію можна по-різному, оскільки щораз таке тлумачення народжує нові сенси та значення.

Література

1. Коткова, Л. Ідіостиль, індивідуальний стиль і ідіолект: проблеми розмежування [Текст] / Л. Коткова // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. – 2012. – С. 26–29.
2. Літературознавчий словник-довідник [Текст] / ред. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 752 с.
3. Брославська, Л. Ідіостиль і концептуальна ідіосфера автора у художньому дискурсі [Текст] / Л. Брославська, І. Шевченко // Вісник ХНУ. – 2012. – № 1003. – С. 22–27.
4. Соколов, А. Н. Теория стиля [Текст] / А. Н. Соколов. – М.: Искусство, 1968. – 221 с.
5. Єрмоленко, С. Я. Українська мова: короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів [Текст] / С. Я. Єрмоленко, О. Г. Тодор; ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 223 с.
6. Мудрак, Л. Еротична лірика: жанрова специфіка та ідіостиль [Текст]: автореф. дис. ... канд. філол. наук / Л. Мудрак. – К., 2014. – 16 с.
7. Лосев, А. Ф. Проблемы художественного стиля [Текст] / А. Ф. Лосев; ред. С. Б. Буряго. – К.: Collegium. Акад. Евробизнеса, 1994. – 285 с.
8. Сорока, П. Емма Андіївська: Літературний портрет [Текст] / П. Сорока. – Тернопіль: Стар Софт, 1998. – 240 с.
9. Тарнашинська, Л. Художній світ Емми Андіївської: ірраціональність як домінанта творчого мислення [Текст]: зб. наук. пр. / Проблеми інтерпретації. – Донецьк: Норд-прес, 2011. – С. 43–50.
10. Шаф, О. «Догори ногами – світ», або час без дзигаря. Передмова до збірки Емми Андіївської «Бездигарний час» [Текст] / О. Шаф. – К.: Всесвіт, 2013. – 304 с.
11. Андіївська, Е. Ламані коани: білі вірші та сонети [Текст] / Е. Андіївська. – К.: Всесвіт, 2011. – 256 с.
12. Андіївська, Е. Рोजеві казани: сонети [Текст] / Е. Андіївська. – К.: Всесвіт, 2007. – 220 с.
13. Андіївська, Е. Хід конем: сонети [Текст] / Е. Андіївська. – К.: Всесвіт, 2004. – 168 с.

14. Андіївська, Е. Ідилії: сонети [Текст] / Е. Андіївська. – К.: Всесвіт, 2009. – 252 с.
15. Андіївська, Е. Погляд з кручі: сонети [Текст] / Е. Андіївська. – К.: Всесвіт, 2006. – 176 с.
16. Стех, М. Р. Далекохідні стежки до межневимовного [Текст] / М. Р. Стех // Проблеми інтерпретації. – Донецьк: Норд-прес. – 2011. – С. 10–33.

*Рекомендовано до публікації д-р філол. наук, академік НАН України Жулинський М. Г.
Дата надходження рукопису 21.04.2017*

Астапенко Ігор Анатолійович, аспірант, Відділ української літератури ХХ століття та сучасного літературного процесу, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, Україна, 01001
E-mail: astapenkoff@gmail.com

УДК 811.161.2' 367.624

DOI: 10.15587/2313-8416.2017.105136

АНАЛІЗ ЗАПОЗИЧЕНИХ АФІКСІВ В УКРАЇНСЬКОМОВНІЙ ПЕРІОДИЦІ

© В. Г. Заєць

Досліджено динаміку вживання іношомовних афіксів в інформаційному ресурсі українськомовних засобів масової інформації. Проаналізовано погляди мовознавців на тенденції слововислову в мас-медіа. Подано результати статистичного дослідження лексичних одиниць з іношомовними афіксами. Проілюстровано типові випадки слововживання в періодиці. Визначено тенденції вживання іношомовних афіксів. Доведено порушення правописних норм у написанні іношомовних компонентів складних слів

Ключові слова: афікс, деривати, денотати, засоби масової інформації, словотвірна норма, новотвори, юкстапозит

1. Вступ

Дериваційне поле мас-медіа зазнало суттєвих змін у роки розбудови української держави. Демократизація усіх сфер діяльності суспільства надала широкі можливості журналістам, працівникам періодичних видань обирати словотвірчі ресурси для зручної передачі ними явищ та процесів суспільно-економічного життя. Мова української періодики експлікує сучасні тенденції слововислову, здатність до постійного оновлення лексем, зокрема іношомовними формантами. Певні зміни в мовній практиці та їх тенденції постійно тримають у полі зору українські дослідники К. Горденська, Є. Карпіловська, О. Стишов, О. Тараненко, О. Пономарів, Л. Кислюк, Т. Коць та ін. Обстеження мовного матеріалу української періодики різних напрямів здійснює О. Стишов [1]. Тенденції змін у сучасній словотвірній нормі української мови постійно відстежує Л. Кислюк [2, 3]. Проаналізовано тенденції моделей українськомовного словотворення в період глобалізаційних процесів [4].

2. Літературний огляд

В останні десятиліття з'явилися наукові дослідження корпусу української лексики на матеріалі мови засобів масової інформації [1, 4, 5, 6]. Предметом наукових розвідок стали тексти періодичних українськомовних видань [1]. Зокрема, виконано дослідження мови засобів масової інформації [1, 6]. Так, О. Тараненком, Т. Коць розкрито дії актуалізованих структурно-семантичних моделей словотворення сучасної української літературної норми у функціонально-стильовій і структурній парадигмі [4, 6]. Лінг-

воукраїністиці відомі рекомендації із проблемного правопису слів і словосполучень у сучасній українській літературній мові [5].

Прикметно, що в новітніх дослідженнях аналізуються чинники виникнення, поширення в мас-медіа неодериватів із запозиченими словотвірними формантами, їх динаміка, є спроби унормувати правопис інтернаціональних лексем відповідно до традицій граматики української мови. Періодичні видання ілюструють активність лексем із запозиченими формантами, поява яких, є наслідком «глобалізації суспільно-політичного життя і прагненням добирати узуальні слова» [6–8]. За твердженням О. Стишова, динаміка використання іношомовних словотвірних типів «є виявом того, що в дериваційних процесах аналізованого періоду досить помітною є тенденція до європеїзації чи, за іншою термінологією, до інтернаціоналізації словотвірних типів, що виявляється в зростанні активності як твірних основ, так і афіксальних морфем, що мають загальноєвропейський або ширше – інтернаціональний характер...» [1].

Глобальне поширення лексем із запозиченими формантами є ознакою сьогочасного суспільства, що в подальшому набуватиме прискорення, як зазначалося в дослідженнях, що «мова преси часто підсилюється емоційно-оцінною функцією» [6]. На часі питання про орфографічне унормування іношомовних словотвірних формантів. У цьому аспекті слушними є рекомендації, висловлені в [5]. На думку дослідниці, «слабке знання норм і традицій української літературної мови, особливостей її словникового складу та граматичного ладу» спонукає до запозичень [5, 9].